

HRVATSKI

PLANINAR

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“ u Zagrebu.

Nekoći manje poznati uzlazi u južnoj Hrvatskoj.

Piše Ljudevit Rossi.

Kako se je sada kod nas u Hrvatskoj razmahalo planinarstvo — mislim, da neće biti s' gorega, ako ovim redcima upozorim planinare na nekoje lazne u južnoj Hrvatskoj, davši im podjedno upute, do kojih bi inače težko došli.

Uvjerjen sam doduše, da većina planinara ove moje podatke neće moći upotrebiti s razloga, jer se neće htjeti svaki penjati na ona brda, koja sam ja pohodio, imajući dakako posebnu svrhu, ali nadam se, da će ipak biti i takovih, koji će se moći bar djelomice uzpeti na koju planinu, da s nje promatraju divne krajeve gornje Krajine.

Podružnice pako u kojima leže ove planine, neka pročitavši ove moje redke, nastoje, gdje to spomenuh, da zaprieke po mogućnosti odstrane i tako uzlaz i manje vještima planinarima obojega spola, omoguće.

Na Bielolasicu pratio me je sad već pokojni c. i kr. nadporučnik 96. pješ. pukovnije I. Kaurić, na Rudilisac, Ozeblin i Kremen velečastni župnik Pavao Jernejc i šumar I. Boor na Udbini,¹ na Poštak, Crnopac i Sv. Brdo veleč. župnik Ljudevit Belobarbić u Gračacu.

Ja sam na svakom vrhu stavio u škatuljicu posjetnicu na kojoj bijahu ubijezđena imena osoba, koja su sudjelovala kod izleta i tu škatulu sakrio sam medju kamenje, ponajvećma medju ono od piramide, što budućim posjetnicima neka služi na znanje.

Mnogobrojnim prijateljima, znancima itd., koji su moje poduzeće u ma kojem pogledu podupirali, izričem ovime moju najsrdičniju zahvalu.

Do vidova!

Pliševica velebitska 1653 m.

26 lipnja 1896.

Kad si prispio na Krasno bilo sa zapadne morske strane od Sv. Jurja, bilo s iztočne strane od Švice, valja ti se ogledati za konakovanje.

¹ Vidi br. 1. „Hrv. Planinara“ od t. g.

Istina, ima u selu Samardžija liepa gostiona sa 3 sobe i 3 kreveta, nu ako je ta prepuna, osobito kada se gospoda šumari iz okoline po službenom poslu sakupe, treba se gdje drugdje udomiti. Nedaleko u selu Anići, odkuda je pravi ulaz, ima seoska gostiona s jednim krevetom, niže dolje na cesti, vodećoj u Krasno, stan je šumara imovne občine otočke, a u samom Krasnom rado će tamošnji prijazni župnik koga primiti, nu to je već malo predaleko.

Kako rekoh od sela Samardžija i Anići vodi najprijeći put preko Vižbine (gorske livade) na dolje i gornje Stolce i preko brda Bila na vispoljanu Jezera zvanu.

Hranu i piće treba već od kuće ponjeti, jer siromašna okolina, nema šta da dade, osim janjaca, sira, mlijeka i vode. Kako se tamo crni dalmatinac pije, nije svakomu poćudan, osobito pak onima od prekokupskih strana, s toga se treba i u tom pogledu za okrjeput tiela blagovremeno poskrbiti.

Ako je ikako moguće, treba uzeti oborужane izkusne mladiće (ciena je primjerena), jer imade medjeda, koji su osobito, kad je blago iz čitave okoline na Jezerima na paši i to u prvoj polovići srpnja, veoma bezobrazni i goropadni. Ne treba zaboraviti niti na čuturicu sa pitkom vodom, jer ne ćeš naći nigdje izvora, doli gdje gdje u kamenu ili šupljem panju kakove crvjive vode, nu i te dosta riedko!

Preporučam uzlaz poslije podne tako, da se za 2—3 sata dodje na Jezera i tu prenoći u stanu (kamena koliba pastira). Vodići poprave razklimanu kolibu, donesu granja i drva, ložeći vatru cielu noć. U tom stanu može udobno 6 osoba noćiti, ako jih ima više, treba ponjeti šator; na gunjeve ne treba takodjer zaboraviti, jer je po noći studeno.

U jutro rano spremi se na put mimo Jezera (tu su mnogobrojne velike kotline poput lievka, na dnu suhe — odtuda ime vispoljani) kraj brda Zurkovca, pa kolnim putem, vragometno drljavim i izrovanim krupnim kamenjem posutim, uz brdo, niz brdo, dok nakon neke nekavice ne dodješ pod dno Pliševice. Napominjem ponovno, da mora vodič biti veoma iskusan, jer više puta treba kolni put prekinuti i preko zaraštenih, neprohodnih mjesta prolaziti, jer inače ne ćeš iz ovog labirinta izbasati. Ovo je najtegotniji put i nije za svakoga, treba imati opanke ili dobro podkovane čizme, jer ćeš u gradskim cipelicama brzo obositi.

Odahnuvši ponešto, ideš ugodnom hladovinom dosta strmo za vodičem, koj se posvuda ogledava, da pronadje pravi put, jer takovog za pravo niti nema. Dospjevši do sedla, povališ se na livadi, punu razna, šarena cvieća.

Od tuda ima na vrh Pliševice još dobra pô sata, nu uzlaz je tim tegotniji, što je zarao gustim šikarjem i mladom šumom. Tjeme Pliševice je golo, a na njemu porušena kamena piramida. Izgled je divan na more i kameni sviet. Tko se na nju popne, neka ga opiše, ja mu ga sad prepuštam!

Silaz može se poduzeti sa sjeverne strane, pošto je isto tako tegotan kao onaj sa južne strane, nu čovjeka odšteti u toliko, što dospije do drugog sedla rad kojim se uzdiže neposredno Sniežnjak (1610 m.) blizanac Pliševičin.

Povratak na Jezera biva žalibože istim vratolomnim pravcem, jer boljeg puta nema. Nakon odmora treba oko 6 ili 7 sati u večer nastupiti silaz u Krasno.

Mali Rajinac 1699. m.

25. lipnja 1896.

Mjesto da prenoćiš u stanu na Jezerima odputi se do šumarske kućice na podnožju Rajinca, udaljene po prilici jednu uru od stana, gdje ti valja zoru dočekati.

Bezbrojne i ogromne kamene gromade sastavlaju ovaj malne sasvim gol trup. Put strm, tegotan samo za uztrajne planinare prikladan. Izgled veličanstven. Silaz istim pravcem do kolibe. Ostale kao kod Pliševice.

Za prirodopisca svake struke obiluju netom pomenuti krajevi prerasnoprstnim i zanimivim prirodninama, a ovi će po mom mnienju i biti jedini, koji će se odvažiti, da podju na Pliševicu, Sniežnjak i Rajinac.

Ljubičko brdo 1337. m., Alaginac 1278. m. i Metla 1278 m.

11, 12, i 13. srpnja 1896.

Na Oštarijama velebitskim treba se nastaniti. Izim seoske gostione sa 1 krevetom, moglo bi se još ukonačiti kod tamošnjeg učitelja i župnika, pa sam osvjeđochen, da bi doličnici stranca i rado primili.

Tko je vezan na duži boravak na Oštarijama mora se priviknuti jednostavnoj hrani: janjetini, siru, mliku, jajima, smjesnom kruhu i crnom dalmatinцу. Želiš li bolji zalogajac, onda ga treba naručiti u Gospiću, a morske ribe, voće itd. iz Karlobaga.

Za vodiča možete uzeti žitelja Ivana Brkljačića iz Oštarija kuće broj 15., boravećeg tik uz seosku gostionu, uz primjerenu cienu, koj se je tečajem mojih izleta bolje uvježbao, budući smo pronašli dosele nepoznate puteve.

Tko ne ide za posebnim kojim ciljem, mogao bi sa pojedinog izleta, ako podrani, biti u podne natrag u Oštarijama.

Izleti na Ljubičko brdo i Alaginac jesu samo za naprednije planinare i izraživače prirode, koji svladavaju velike zaprjeke, a ne plaše se vratolomija i naporna silaza. Ova dva vrha bo gole su kamene stiene i pećine preko kojih valja skakati kao vjeverica ili divokoza. Još je razklimanja i divljija Kiza na koju predješ sa Alaginca, da se ne vraćaš istim putem. Naprotiv nje je dosta obrašten Badanj 1165 m., ali ne istoimeni vrh nad Medkom.

Na vrh Metlu put je tako udoban, da se mogu uzpinjati nesamo početnici, već može ovuda da stupa i noga krasnoga spola. Uz put je veličanstven pogled na Filipovićev kuk (ne Filinović, kako je u specijalnoj karti označeno), na 30 metara visoke okomite, kamene gole stiene, koje narod zove »kuk«.

Vrh Metle zovu tamošnji pastiri Panos.

Izvor vode hladne ima samo na podnožju Alaginca, treba se dakle s njom obskrbiti na Oštarijama. Dobro je nositi čizme ili kožnate gamaše i rukavice na

rukama i ne rukom po kamenju i busenju brčkati, jer u ovim krajevima ima dosta otrovnih guja.¹ Nosi sobom svagda štap, pa pošušti njime po koji put, dok se sagneš za željenim predmetom.

Izgledi su sa sva tri vrha, bilo na more, bilo na Velebit i daljnju okolinu, divni.

Sladovača 1286 m.

9. srpnja 1896.

Ova leži već na južnoj grani Velebita. Od Oštarija ide se najprije zapadno donekle cestom, a zatim se zakrene na lievo u Jelarje. Kad si ovo prešao i uzpeo se na côte 1214, koju pastiri pogriješno zovu Sladovača, valja ti se spuštati do dna od kuda počima za pravo penjanje na Sladovaču. Šumovitim i dosta strmim krajem uzpinjući se, dolaziš napokon na gorsku livadu pod samim podnožjem Sladovače.

Nakon malog odmora, nastavljaš tegotniji uzpon, kojega stvaraju ogromne pećine, koje ti put zakrčuju, nu malo truda i strpljivosti dosta je, da se nakon pô ure popneš na glavicu, na kojoj je mala ledina te na kojoj se možeš po miloj volji, kao na jastucima valjuškati.

Krasan je izgled na more, na doline i uvale dalmatinske i na ostale krajeve širom kruga.

Na Sladovaču može se odvažiti i jur ponešto žilaviji ženski spol. Koj nebi mogao preći preko nekih pećina, taj može drugove pričekati pod istima u hladovini, dok se ne povrate, pa bi se onda ovdje zajednički mogli odmarati i zabavljati.

Vraćaš se istim putem pod Jelarje, odkuda vodi dobar priečac na Oštarije.

Sveto Brdo (1753 m.)

6. kolovoza 1896.

Od Medka u Lici otvara se na 165 km. dugi Velebit najpoučniji vidik, jer mu gledaš cielo južno krilo od Oštarija do Maloga Halana. Na stotine je tu vrhova i vršića, vapnenih prilika, a naročito divotnih kukova, koji su za ovu divlju i krševitu planinu toli značajni.

Dalje Brušana gledaš Sadikovac (1280 m.), užasni Goli vrh (1451 m.) i Poljanu (1422 m.), dočim je Gospicu na jugu zamakla u oblačne visine Velika Visočica (1619 m.), a do nje Jelovac (1602 m.).

Izmedju Vaganskoga vrha (1756 m.) i Maloga Malovana (1738 m.) iztaknuo se je Veliki Malovan, (1760 m.) najviši vrh domovine, a jugo-iztočno od ovoga Sv. Brdo.

¹ Po vrsti je ovo naša najžešća otrovnica pepeluša ili poskok (Vipera Ammodytes; Sandviper), koju na Oštarijama zovu „šarulja“. God. 1892. ubio je ješnu na Metli bivši naš suputnik dr. Wagner iz Bečkog Novog Mjesta. Ur.

Tko se želi uzpeti na ovaj vrh tomu preporučamo za izletnu točku Sv. Rok. Tu ima konaka i hrane svake ruke. Ovdje se treba pobrinuti i za vodiča, a najbolji je lugar, kojemu se obično pridruži i tamošnji šumar.

Poslije ručka najmi kola, pa se odvezi velebitskom cestom mimo Malog Halana u Podprag, da se nadiviš onoj veličanstvenoj gorostasnoj prirodi, osobito sa strane dalmatinske gordog Velebita, te onim strašnim, a ujedno divnim serpentinama, koje od Kraljičinih vrata započimaju. U gostioni se podpražkoj okriepi, razgledaj kapelicu i ako je moguće pohodi stan dušobrižnika, tu bo su saski kralj Fridrik August i ban Jelačić prenoćili, pa i naši prirodopisci Dr. Sloser i Vukotinović god. 1852.

Nastoj, da se povratiš za dobe u Mali Halan. Odkako je dobričina starina Omčikus očima zaklopio, nema konačišta doli u cestarskoj kući. Pa i ta je za putnika dobra makar i na podu ležao, samo kad si zaklonjen od nepogode vremena.

Dakako da sav potrebiti živež treba sobom ponjeti iz Sv. Roka.

U zoru valja započeti uzlazom, a kola poslati u Sv. Rok. Najprije se ide (ja sam se vozio cestom) t. zv. »starom dacijom« a onda putem kroz šumu mimo Velikog Golića 1372 m. na Lišćani bunar (obični šumski zdenac zatrpan lišćem, voda se ne može svako doba pitи), pa onda dalje i dalje uz brdo liepom šumskom hladovinom, dok najposlje ne dodješ na planinske laze, što leže Sv. Brdu sa jugo-iztočne strane, a do njih Dušice. To je u jami obzidan zdenac, kojega Dalmatinci, koji tuda silno blago pasu, nježno briguju, jer na daleko nema pitke vode.

Dobro je ako tvoju čuturicu ovom hladnom, zdravom i pitkom gorskom vodom napuniš.

Nedaleko od ovog bunara na hladovitoj livadici odmori.

Sada nastaje strmiji put po obronku bujnog gorskog pašnjaka, dok ne dodješ do dosta okomitih stena koje valja četveronožke prevaliti. To je jedini pogibeljni kraj, nu kad bi se tu uklesale stepenice, mogao bi na Sv. Brdo uzlaziti i krasni spol. Prešav ovo mjesto, ide se nešto ravnije, a zatim uz brdo malo teže no dosad, jer je porazbacano kamenje obrasio škarjem, u kojem lahko medju pukotine propadaš, s toga treba paziti, kuda nogom stupaš, i za pô si ure na tjemenici Sv. Brda. Ova je gola, hrapava i ovjenčana kamenom piramidom.

Izgled je na sve strane divan, da se ga dosta naužiti ne možeš.

Uzme li se u obzir da smo mi iz Malog Halana pošli u 6 sati u jutro, a u 11 sati prije podne na vrhunac Sv. Brda stigli, uzprkos tome, što sam putem čestokrat bilje brao, to smo za ovaj veliki razmak trebali samo 5 sati hoda. Za ostale izletnike manje uvježbane i obzirom na veće družtvo, kod kojega nastaju nehotice raznolike stanke, može se računati poprieko 6 sati za ovaj uzlaz.

Odmoriv 2—3 sata, kreni istim putem nad Dušice, zavini lievo pod Biljevinu (1441 m.) i »sienskim« putem (kojim se nosi sieno) na Kuk (1123 m.), kojim se po nekakvom puteljku, a gustom hladovinom neprestance spuštaš, dok

ne prispiješ u dolinu potoka Krušnice. Kad si tu odmorio i hladnom se planinskom vodom okriepio, ideš prama selu Šulentići i stigneš za pô sata u Sv. Rok.

Crnopac 1404. m.¹

31. srpnja 1896.

Vragometno brdo. Kako su Rajinac, Alaginac i Ljubičko brdo sviet stienja, pećina i razklimana kamenja, tako je to i Crnopac, ali u još mnogo većem stepenu. Povrh toga je uzlaz na nj to tegotniji, što treba mnogo više vremena, dok mu se popneš na vrhunac.

Za izletnike, koji se hoće ugodno u prirodi pozabaviti, nije sgodan Crnopac jedino za prirodoslovca, nu siguran sam, da ga ni ovaj po drugi put neće obaći.

Živež i vodiča priskrbi si u Gračacu, a najbolji je za to lugar, ako ga možeš dobiti.

Nu kako se ovi svaki čas mienjaju, naći će se i domaćih ljudi, koji će te barem do Gačešina stana dovesti. Tu se možeš namjeriti na dalmatinske pastire, ako nema njih, tad ne osvaneš na Crnopcu.

Iz Gračaca urani što više možeš, kreni gračačkom dolinom na Crljene potoke i mimo Vratca niz dolove, dok ne stigneš na Gačešin stan. Tu se odmori, okriepi vodom iz bunara a onda zakreni na lievo nekim puteljkom, koji nije posvuda vidljiv. Ide se ponešto u hladu, mimo pećina i hridina jedna dobra ura, dok napokon ne dodješ u samu krašku golet.

Tu smo naišli na pastirsku obitelj, gdje se je zaklonila pod pećinu, ogradiši ju granjem, da ju čuva od kiše i žege. To joj je stan, to nočište! Gazda bijaše na paši, što nam bijaše neugodno, jer bijasmo u nadi, da će nas on dalje voditi. Dobroćudna dalmatinska planinka ponudi nas mliekom i sirom, nehtijući za oto nikakove odštete, izim čašice vina. Ona nas uputi, da idemo samo preko brda i da ćemo onkraj naći pastire, koji će nam ići¹ na ruku. Tako i bilo. Prevativ brdo i idući neko vrieme nizbrdice, začusmo svirku i pjevanje pastirčadi. Opazivši nas, stadoše bježati, nu za malo stigosmo dva dječaka te ih umolismo, da nam pokažu put. Ovi ne htjedoše, veleći, da ne znadu a mi onda okrenusmo na strogu stranu, da ćemo ih radi šumskog kvara odvesti u Gračac. Zaklinjuć nas, da ih pustimo, da oni ne znadu puta, ipak se umiriše i podjoše pred nama, a mi smo ih budnim okom pazili, da nam ne umaknu. Ali kud će umaknuti u ovom labirintu hridina, pećina i ponora? Već smo stali dvojiti o našem cilju, nu pošto se je vrh nad nama uzdizao, nije u nas nada jenjala. Oprezno, stopu po stopu, jedan za drugim, verući, plazeći, jašeći, skačući na pećine, u jame i provale, preva-

¹ Fras bilježi nam g. 1850. za ovaj vrh ime „Czernopacz“; prof. Matković piše u Radu akad. g. 1872. „Crnopac“, kako čitamo i na generalstabskartu, nu ima ih koji pišu „Črnopac“ i „Crnopăc“. Ivan Devčić tvrdi u „Viencu“ (1896.), da se ima pisati Srnopas. Tko ima pravo? Ne bi li nam g. prof. Franić, tajnik plan. podružnice u Gospicu tu stvar sveo na čisto?

lismo tako najmučniji put i dodjosmo do podnožja. Odtuda se uzpinješ strmo preko tora i obora, dok napokon zahvatiš najvišu točku i kamenu piramidu.

Izgled je krasan na sve strane i čovjek ne žali truda osobito ako je botaničar ili zoolog, jer si je u znoju svoga lica sakupio liepu sbirku riedkih prirodnina¹.

Kad si odmorio, valja da se istim putem vratиш u Gračac, kamo sam prispio u sumrače.

Tko nije uztrajan planinar, tomu ne preporučam siedu glavu Crnopca.

¹ Flora mora da je na Crnopcu, veoma zanimiva, kako nam to svjedoči po Zeleboru, sabrano bilje. Znamenito je da ima tamo ciela šuma od somine (*Juniperus Sabina*), a prvi je brieg na kojem je nadjen bjelotist (*Edelweiss*) u domovini. Od vrba raste tamo *Salix glabra*, od drugoga bilja *Scabiosa graminifolia*, *Campanula Waldsteiniana*, *Satureia pygmaea Micromeria Piparella*, *Aquilegia viscosa*, *Arena ria gracilis*, *Heliospermum pusillum* itd. Ur. (Sliedi.)

U Moslavini.

Piše Dragutin Hirc.

IV. Od Jelenske do Jelen-grada.

Iz Moslavine zakolinčali konji prama gornjoj Jelenskoj, odkuda smo odlučili da nastavimo svoje pute po Moslavačkoj gori. Prijatelj iz Kutine najavio moj dolazak i zato bilo manje brige, ako i krećem u posve nepoznato mi mjesto. Zavinuv prašnom cestom, zagledasmo na briegu crkvu* jelensku, a malo zatim pristala i kola pred pučkom školom. Sudrug Š. skočio u sgradu, da vidi jeli tko kod kuće, dočim sam ja čekao u kolima. Za časak izleti stubama i ravno kolima Vjekoslav Pajer, mjestni učitelj, da me vesela srdca pozdravi i pozove u svoj čestiti dom. Prošav cvjetnjakom u kojem je mírilo raznobojno cvieće, zaustavismo se na pragu i razpredosmo živahan razgovor. Ragovarajući, zagledam u hodniku gospodju, koja mi se činila poznata, ali je ipak nisam prepoznao.

Stupivši u sobu, hoću da se predstavim, ali će gospodja uz sladak smješak:

— Ta g. H., ja Vas poznam; zar me ne poznate?, ja sam sestra pokojnoga T. Znate, da smo se često vidjeli u L., a po gotovo u K.

I sad sam prepoznao gospodju, s kojom sam se oprostio prije deset godina, dok bijaše još gospodjicom. Taj mi susret bijaše to miliji, jer nam je u živahnom razgovoru još i više zasladio i onako ugodne časove.

Prije večere podjosmo, da razgledamo mjesto i sad sam razabrao, da su drug preporučnog pisma nije još primio. Dok smo u gostionici sjedili, evo poštara, u njegovoj torbi i pošte, a medju pismima i pismo prijatelja Jože iz Kutine.

Večerajući načinimo svoju putnu osnovu.

Krasno je osvanulo jutro, kad se spremismo na daleki put. Kako je na-

tegnuo burinac bijaše zrak preugodno hladan, a nebo kao vedrac. Sudrug Vjekoslav Pajer pobrinuo se za vrlo vješta i uputna vodiča Luku Majnarića, koji potiče starinom iz Gorskoga kotara. Nema na Moslavačkoj gori puta, nema staze, kojom Luka nije prošao, a kako je otvorene glave, a upućen i u prirodne prilike, bijaše nam na svim ekskurzijama mio i drag.

Podjosmo Vidovom livadom, pa onda uzbrdice bukovom šumom uz okrajke koje treperila je trepetljika i zahvatismo naskoro visinu briega, kojega pokriva borovnica po kojoj se pasao sudrug Š. kao bravanjak. Zaravankom, kojega u prilici aleje zarubljuje taj iglasti grm, sustasmo pred kamenim stupom u koji je neka nabožna ruka smjestila kip sv. Benedikta, slikan na limenoj ploči.

Tu je vjetar tako duvao, da smo se stisnuli jedan do drugoga i smetnuli pod oko kraj osobite ljepote. Zagledasmo Klošter Ivanić, na zelenu visu pribrani - Vojni Križ, Ivanić-grad, Ludinu, Sisak, Osekovo, Voloder, dočim se u bujnoj zeleni iztaknula svim svojim kućama Jelenska sa bližim i dalnjim šumovitim kosama, vinogradima, njivama i poljima. Od gora se vidi Ivančica, Zagrebačka gora, Okićka gora, Požežke gore, Petrova i Zrinska gora, a u Bosni i sa briega sv. Benedikta ogromna Kozara-planina.

Metnuvši u svoju mapu dva spomen-cvjeta: *Jasione montana* i *Spiranthes autumnalis*, vrstu kačunovice, krenusmo u bukovu šumu, a na razvaline grada Garića.

Od sv. Benedikta odmakosmo u 8 sati te uživasmo toga dana šumske čare do u večer.

U šumi Gajskoj medji našao sam opet bilinu, koja me je iznenadila i kod Kutine, amerikansku bilinu, koja se je u novije doba uselila u Evropu a godine 1876. mjeseca srpnja iznenada pojavila na jednoj krčevini kod Prekrižja nedaleko Zagreba. Po vrsti je to *Erechthites hieraciifolia*, iz velike porodice glavočika (Compositae), koju je dr. Schlosser, držeći ju za novu vrstu, opisao kao *Senecio Vukotinović*, a Vukotinović kao *Senecio sonchoides*.

Iz roda *Erechthites* poznamo sada do 12 vrsta iz sjeverne i južne Amerike, iz Australije, Nove Zelandije i tropske Afrike. Kao u nas, tako raste ta bilina i u Americi na krčevinama i u kolosjecima, kao i u nas, tu je i tamo dosadan korov. U Zagrebačkoj gori i okolini grada Zagreba, nema skoro krčevine na kojoj se *Erechthites* nije udomio, a našli smo ga i na nekojim mjestima u Slavoniji, u Osieku dapače u jednoj ulici. I tako će malo po malo naseliti sve naše gore i njihove krčevine, prilagoditi se tlu i zraku i postati hrvatskom bilinom, kao što je to n. pr. selica *Erigeron canadense*, koja poslije žetve zapremi ciela strništa ili pokrije u vinogradima cielo tlo. No u Gajskoj medji našao sam i riedku bilinu *Androsaemum officinale*, koju je moja ruka ovdje ubrala prvi puta. U toj sam šumi našao i ježevinu (*Ruscus aculeatus*), koju Luka po na kao »breberianu«, dočim smo u Istriji kod Veprinca zabilježili ime »veprina« i »leprina«. Luka pozna i velebilje ili devesin (*Atropa*

bella donna) i zove ga »veliki koren« pod kojim je imenom ta otrovnica poznata i u Gorskem kotaru. Išli smo šumom vlastelintva moslavačkoga i primicali se Garjavici, državnoj šumi u kojoj leži i Garić-grad. Na oširoku putu zaustavila nas pećina, koja kao da se razpucala. Luka nam reče, da je to Prerezani kamen, da ga »prosjeklo« kolo, kad su Gariću vozili kamen. Po vrsti je to granit, kojim obiluje Moslavačka gora, na kojoj se našlo i turmalina od kojega sam video komadićak u Mikleuški.

Podore i razvaline grada Garića krije bukova šuma. Prvi zid ugledaš tek onda, kad si stupio na travom zarasu čistinu. Omoti, papiri, rašlje i ražnji na kojima se peku janjci i odojci, svjedoče, da moslavačka gospoda ovamo često zalaze na »majalis«, ali ti to svjedoči i nekoliko stotina imena, kojima su izpisane stiene grada i na vanjštini i u rupama i pukotinama, da budu trajnija.

Na kraju čistine uvalio se medju pećine dubok obkop i podigao prvi gradski zid sa ostancima polokružnih vrata na kojima bijaše nekoć most-lančevnik. Njima ulaziš u pusto dvorište grada, pa u drugo dvorište, koje je zaraslo lieskom, grabičima, koje povija trta ili šebutika (*Clematis Vitalba*) po gradskim zidovima debela, kao nadlaktica, dočim su lieske nekoliko metara visoke, decimetar i više debele. U tom dvorištu ima i dobro sačuvana čatrnja, gradjena u obliku ogromne kruške. Dvorište je posuto odvaljenim kamenjem po kojem se zeleni stari mah, nu da ono ne bude tako pusto i mrtvo zakitio ga klobučić ili dragoljubica (*Cyclamen*) u stotine i stotine eksemplara, razsipavajući preugodan miris. Provukav se jednom razpuklinom zida, dodjosmo pred kulu, koja ima u zidu »tajne« stube, koje su vodile na vrh kule, nu sada se je zid, odnosno hodnik na jednome mjestu provalio i time je to nemoguće, ali i spričen svaki vidik, koji je sezao do grada Bjelovara.

Zidovi su u hodnicima posve izpisani, a na jednome mjestu nadjosmo u kamen urezano i ime glasovitoga hajduka Joce Udmanića, koji bijaše rodom iz gornje Jelenske, gdje mu je otac imao mlin. Pod svoje ime urezao je i godinu »1867.«

Na kraju dvorišta uzdiže se još jedna kula, kojoj su zidovi na 2 m. debeli. Razvaline su Garića ogromne i zato smo trebali uru i pô da ih razgledamo. Zakitiv se zimzelenom, podjosmo na Garićev zdenac, da se tu u debelu hladu odmorimo, napojimo i razblažimo, a onda da vesela srdca i ljubopitne duše krenemo na opjevani Kaludjerov grob, kamo stigosmo u 12 sati i pô sati.*

Kaludjerov grob, o kojemu će biti govora na drugome mjestu, leži u bukovoj šumi, a označuje ga na 5 m. visok drven križ, dočim bijaše prije na grobu zataknut obični križ. To je zabit sa koje nema vidika, a leži na Kaludjerovu brdu, 440 m. nad površinom morskom.

Oko Koludjerova groba lijepo smo se razmjestili, Luka skinuo torbak i padio »zairu«, da se nahranimo, jer od jutra nismo ništa založili bili. Tu smo u

* Niemčićevu pjesmu »Grob kaludjera« priobolio je Bogović u »Piesme Antuna Nemčića« Zagreb, 1851., str. 89.

živahnom razgovoru sproveli sat i pô i opet krenuli šumom, pa Mjesečkom kosom do razvalina Jelen-grada, kamo dodjosmo za pô sata.

I Jelen-grad pokriva šuma, a uzidali ga na strmom briegu, kojim smo iz zeleñe doli uzlazili dosta težko, tražeći okom razvaline. Mrke mu zidine zagledasmo tek onda, kad bijasmo na domaku. Gradjen bijaše u obliku četverokuta, a utvrđen sa dve kule. Duljinu mu odmjerismo na 80 koraka, dočim je visok 10 m., a zidovi mu na metar debeli.

Pod gradom stere se bujna dolina na pô sata daleko, koju zovu Podjelenom, a protiče ju bistra Jelenska, na kojoj smo se malo razhladili, a onda nas Luka poveo na Češkovićev zdenac, sitno vrelo u bukovoj šumi, gdje se sladko napismo.

Ovim dolom, u kojem su se nekoć pasli jeleni, valjalo nam se vraćati. Na povratku ne stalo mi na jednom sudruga Š., kad ga čujem, gdje viče: »Gospodine H., dodjite ovamo, takove gljive danas još nismo našli, a možda ju niste nikada vidjeli.«

Dodjem do debele bukve pod kojom je prijatelj stajao i zagledam veliku bielu, gljivi naličnu tvar, a kad ju dignem, prepoznam u njoj hljebac — kravljega sira. Kad sam vrstu odredio, prasnuše moji drugovi u smjeh, jer su prevarili botaničara. Netko pod hladovitu bukvu sjeo, tu ručao, poslije se iz potoka napiio, krenuo dalje, a sir zaboravio, kojega Luka spremio u torbak.

Vraćajući se od vrela dodjosmo do jednog »kupinara«, koji bijaše pun zrelih kupina, a kako bijasmo gladni, počesmo zobati kupine.

Upozorim sudruga Š. na veliku množinu kupina, dodavši, da se čudim, da ih nisu obrali pastiri. On se nasmija i reče: »Nisu ih pobrali, jer nisu tako gladni kao mi planinari.«

Dol, kojim smo pošli, leži medju kosama bukove šume, dočim je uz potok Jelensku, u kojem je voda čista kao suza, porasla šuma jalše, osvježujućeg hлада.

Za dobra pô sata dodjosmo u Kamenicu, gdje se vide ostanci gradit se imajuće pilane, nu kako ne bijaše novaca, propala pila, a s njome i njezin gospodar. Ovdje smo malo posjeli, dok se prijatelji razhladiše kiselim mliekom. Nekoliko časaka daleko leži kamenarnica u kojoj je izkopan granit za spomenik bana Jelačića. Odkada je požar uništio u kamenarnici sgrade, ne radi se više na veliko.

U Kamenici se svratismo u lugarnicu, gdje nas je lugarova sestra — učiteljka ručnoga rada dočekala čašicom rakije, ali spremila i južinu, kakovoj se naši prazni planinarski želudci nisu nadali, ako nam je i ugoden miris odavao, da nešto cvrči u kuhinji. Gospodjica brižno nas dvorila sladkom rakijom i šljivovicom, a napokon umolila, da sjednemo za stol. Kako nam je zaigralo oko, kad zagledasmo punu zdjelu friganih pilića, liepu šalatu i tečan domaći kruh, pak još k tomu punu košaricu sladka grožđja. Samo se sobom kaže, da nas je ta spremnost gospodjice iznenadila, kojoj bijaše osobito milo, da može podvoriti »gladne« planinare, koji od rana jutra nisu okusili ništa topla.

U spomen te gostoliubivosti zatakosmo u zapućak ružičasti zvezdan, da nas i poslije sieća onog ugodnog zatišja Moslavačke gore i brižne gospodjice u dalekoj Kamenici.

Uz put se zaustavismo na onome mjestu, gdje je stajao mlin Udmanićevo otca, danas pusto i zaraslo »mlinište«, u kojem je Joco Udmanić sproveo svoje djetinstvo, u kojem bijaše poslije i kalfom. Koji su ga poznali, hvale ga kao čestita čovjeka, kojem je srdce otrovao vlastiti otac, kad ga nagovorio, da s njime krade volove. Ne stalo je otca, ne stalo mlina, dočim su Jocu ubili na potoku kod Popovače, a krmci mu razrovali grob i raznesli kosti.

Kako smo u bedrima očutili, da smo išli mnogo i dugo, bilo nam je milo, kad zagledasmo prve kuće u Jelenskoj, dočim bijahu kod prijatelja Vjekoslava veseli, kad opet nas zagledaše zdrave i žive.

Za našega odsuća dogodilo se učiteljevu stanu umorstvo, dapače dvostruko umorstvo, koje nije odavalo ni tuge, ni boli, niti je peklo čiju savjest; sve bijaše voljko i zadovoljno. Oba umorstva bijahu našemu srcu mila, jer se jedno ticalo patke, a drugo tučne purice, koja bijaše tako l'epo pečena, kao da je slikar naslikao.

Opisali smo naš put, opisali naše doživljaje, izticali pogodnost Moslavačke gore za planinarstvo, govorili i razgovarali puno i mnogo, dok je došao i časak da legnemo i počinemo te da se snom okrepljeni spremimo na daljni put pre-ugodnim moslavačkim krajevima.

V. Na brdu Sokolovcu.

Kako me je zanimala i Mikleuška, krenusmo 14. rujna iz Jelenske gornje u Kutinac, a odavle na velike ruševine u osobitoj gorskoj zabitici Perušića za koje ne znam da li potiču od grada, da li od crkve i samostana. Kod Mikleuške razgledasmo tamošnje jezero, a zatim se spustisemo u Paklenjaču kod Paklenice, odkuda krenusmo opet u Jelensku.

Drugoga dana pošao sam sa prijateljem Pajerom i vodičem Lukom cielom Moslavačkom gorom i Garjavicom u Samaricu, da tamо pozdravim župnika Papića, koji nas je proveo cielim mjestom, koji nas je vodio malo ne od kuće do kuće, upozorivajući nas na sve znamenitosti sela i okoline.

Mnogo nam je za objeda priopovedao o župniku Josipu Gjurkovеčkom u, zaslužnom rodoljubu i književniku hrvatskomu i mnogo smo toga zapamtili i za-bilježili, što ćemo opisati naskoro.

Iz Samarice povratio sam se u Jelensku preko Čazme i Vojnog Križa, a zatim se uputio u Moslavini, gdje sam u gradu Artura grofa Bertholda, a djedovini naših slavnih Bakača, boravio od 16. do 19. rujna. Tu sam razgledao potanko grad, stare razvaline i sve znamenitosti u okolini. Išao mi je na ruku upravitelj grada g. Ivan Mučnjak, pa budi i njemu, kao i vrloj domaćici ovime izrečena srdačna hvala.

Kako sam vruće želio, da glavom pozdravim pisca »Ružice Garićke«,

podarhidjakona i župnika, Frana Starčića u Vrtlinskoj, uputim se željeznicom iz Moslavine u Veliku Ludinu. 20. rujna krenem pješice u selo Okoli, gdje je moj dobrotvor Ljudevit Vukotinović, kao bivši veliki sudac, ustrojio prvu gospodarsku podružnicu i ovdje držao narodu popularna gospodarska predavanja.

U tom selu, gdje pred svakom skoro kućom vise ribarske spreme, priblježio sam sve, što me je zanimalo o ribolovu, pošao na vodu Česmu i do podne se vratio u Ludinu, da podjem od ovdje vidika radi na brdo Sokolovac kod Selišta.

Vodičem mi bijaše tamošnji učitelj Juraj pl. Salaj, koji na istome briegu ima i vinograd. Pod brieg se povezosome kolima, a zatim podjosmo pješke, čas medju vinogradima, čas hladovitom šumom. Odosmo u 12 sati, a u 2 sata već mi se oko paslo na daleku vidiku, a uz put nasladjivalo vidikom na Vojni Križ, Vrtlinsku i Kompator.

Sa pustoga brda Sokolovca seže ti oko do Siska, Zrinske i Petrove gore, kruži Ivančicom, Kalnikom, Vukomeričkim goricama, pak se zaustavlja na Bosanskim planinama. Kad je jasno, vidi se prostim okom i jedan dio gornjega grada Zagreba, toli je vidik dalekosežan. Sudrug S. upozorio me, da se od Mirogoja vidi brdo i crveni krov njegove klieti. Sa Sokolovca podjosmo na razvaline grada Koštute (ne Košut-grada, kako se obično govori i piše). I ove razvaline leže usred guste šume, a stoji od njih jošte jedan zid, gradjen od bješluka i granita. U Podgradskoj šumi nadjosmo i zaraslo groblje, na jednoj čistini tragove zida, onda ostanke drugih sgrada, valjda samostana i crkve, što svjedoči, da bijaše grad Koštuta sa okolinom nekoć znamenito mjesto.

Drugim se putem povratismo u vinograd, gdje smo uz čašu moslavačkog mošta, suh sir i pečen krumpir, sproveli neko vrieme, a onda krenuli opet u Ludinu.

21. rujna podjem preko Male Ludine u selo Kompator, a odavle u Rečicu do sudruga S., da se spremimo i oputimo u Vrtlinsku. Uz put palo nam oko na selo Mustafinu kladu, ali za kratko vrieme pala po nama i gusta kiša, koja nas je pratila jedno deset časaka. Tek kad smo se posušili, krenusmo u župni dvor, gdje nam se pružila prilika, da već na pragu pozdravimo ono umiljato lice mjestnoga župnika kod kojega sprovedosmo preugodne časove i puno toga pribilježismo, što ćemo sve priobčiti u obširnjem putopisu.

Vrli taj muž poveo nas je na brdeljak Košuticu vidika radi za kojega misli, da je nakopan, nanešen za turskih vremena, da su s njega mogli pratiti kretanje turske vojske.

• Sa Košutice zagledali smo Čazmu, Ivančicu, Zagrebačku goru, za koju mi se pričinjalo kao da plovi u oblacima; gledali smo Lipovčane, od Kloštra Ivančića zagledasmo zvonik župne crkve i franjevačkog samostana, a na Kalničkoj gori crkvu u Kalniku, pričem se sjetisemo čestite one duše, župnika Luke Turčića oduševljenog muža za hrvatsko planinarstvo.

22. rujna pošao sam zanimivim krajem, a liepim brezikom na Kopčić-

brieg, a u družtvu mjestnoga učitelja Mije Kandičara. Ovaj brieg, s kojega seže oko do Siska, da sieća na Alaj bega Kopčića, koga spominje i narodna pjesma.

U Vrtlinskoj svršio sam svoje ekskurzije u 12 sati prije podne, kad mi se istoga dana bijaše težka srdca dieliti od mjesta, koje je palo u moju dušu. Bio sam blažen, jer me je do Ludine pratio g. župnik; bio sam sretan, jer sam sjedio uz muža, koji je hrvatskoj omladini darovao davno onako liepu duševnu hranu, kakova je »Ružica Garićka«, moja prva nagradna knjižica.

S bogom krasna Moslavačka goro, s bogom ti perivoju drevnih hrvatskih uspomena! S bogom bieli gradovi i mrke gradine, dične vi uspomene; s bogom, s bogom!

Stare rudokopi na primorskim planinama.

Proučavajući našu okolinu sa gledišta geoložkoga, a za vrieme školskih praznika još godine 1883., doznašmo za zapuštene rudokopi t. z. »Rude« u području porezne občine Kukuljanovo, što leže sjevero-zapadno od gornjeg Jelenja. Te iste godine pošlo nam je za rukom sakupiti u istim rudokopima i nešto rudače i dadosmo istu iztraživanja radi našemu pokoj. rodjaku filozofu, Peroslavu Dobrinjskomu, koji ju je dao na pregled dotično analizu blagopokojnom profesoru Dru. Pilaru. Rudača iz gori napomenute rudokopi bila je tom sgodom u kemičkom laboratoriju u Zagrebu točno iztražena i proučena. Polag suda pok. profesora Pilara, rudača iz zapuštene rudokopi jest »malachit« pomješan sa »azuritom«, prava bakrena ruda.

Pod jesen iste godine saznao je za nalazište te rude po nama tadanji veliki župan županije riečke, Ljud. pl. Raizner, koji je zaželio bio, da mu nješto od te rudače pribavimo, da ju može priposlati na uvid zem. vladi.

Od god. 1883., pa do lani, nije nitko mario za te rudokopi. Nastojanjem kotarskoga predstojnika na Sušaku, krenula je stvar na bolje.

Pokusa radi poslala su gospoda pravo imajuća na dotične rudokopi u drugoj polovini mjeseca svibnja t. g. osmoricu težaka, koji su tom sgodom na raznim mjestima kušali kopati, te su posvuda naišli na tragove rudače, akoprem nisu kopali duboke jame. Svuda, kud su težaci onih dana rovali i prekapali, naišli su na bjelutak (quarz) i na pravu, bakrenu rudaču. Tom smo se sgodom mogli osvjedočiti o težini izkopane bakrene rudače, sravnjivajući ju sa komadom jednakog objama bakrene rudače iz Čila u južnoj Americi, te smo opazili, da naša rudača ima veću težinu.

Dao dobri Bog, da bi nastojanje ove poduzetne gospode urodilo dobrim plodom!

Stare zapuštene zrinsko-frankopanske rudokopi, gdje je malachit pomje-

šana s azuritom u čitavom ovom kraju počam od Grobništine do Hreljina, zove narod obćenitim imenom »Rude«. Prije, što se provela segregacija šuma, pripadalo je napomenuto zemljiste obćini Kukuljanovo, nu poslije provedene segregacije vlastništvo jest erara. Kukuljanska obćina zadobila je jedino pravo, da se služi vodom na »Vilju«.

Dne 25. svibnja t. g. osvanuo bijaše s jutra krasan proljetni dan. Nebo bilo vedro ko ribje oko, a mi kako to urekosmo, dadosmo se na put mjestnim obćinskim glavarom Božom Mičetićem, da se na licu mjesta osvjedočimo, kakovim su uspjehom težaci svoj posao obavili i jesu li polag dobivene upute radili. Da nam putovanje bude ugodnije zaputismo se lujzijskom cestom preko glasovitog Grobničkog polja na Kamenjak, a odtuda na Jelenje. Tu smo dočekali gospodu sa Sušaka i Rieke i tad smo svi skupa krenuli na Rude. Putem do tamo opazili smo u dolcima ciele hrpe sniega, a topline tako rekuć niti ne očutismo. Šuma počela tek listati, a tu i tamo počele su cvjetati razne planinske proljetne biline.

Kad dodjosmo na »Vilje« zaputismo se nizbrdice u same Rude. Čim smo došli i obašli sjevero-zapadni dio rudokopi, razpoznamo velike prokopane jarke, gdje se rudača kopala, a to isto opazimo po čitavoj rudokopi. Ova zapuštena rudokop leži u jednoj kotlini, koju obkoljuju s izcka bregovi: Jelvica, sa zapada Glavina i Sljeme, sa sjevera Zaječe, a s juga Janjčarica. Po zapuštenom ovom rudniku diže se visoka bukova šuma. Svuda na okolo po bregovima kamjen je vapnenac, a u samoj dolini više je zemlje crljenice od ilovače. Prostor, kuda se nekoć ruda kopala, zaprema preko 30 rali. Mjesto nad jednom jamom, medju četirim visokim bukvama zove narod još i danas »kancilerija«. Od sela Kukuljanova može se do Ruda kolima kroz Krasicu na Gornje Jelenje, nu ako si željan naužiti se divnog vidika, a ti kreni kroz selo Čavle lujzijskom cestom preko Kamenjaka. Od ovog ubavog seoca vodi do Ruda dobro utvrđena cesta vlastelinstva čabranskoga.

Zanimajući se za ove zapuštene rudokopi te pitajući najstarije ljude iz sela Kukuljanova, Plosne i Ponikava, oni nam svi složno pričahu ovo: »Od naših starih djedova i pradjedova čuli smo pripoviedati, da su za dobe knezova Zrinskih i Frankopana morali svi njihovi kmetovi kopati u rudokopima i voziti rudaču pod tlaku kroz punih 80 godina. Na mjestu Pogledu, više Lipovnika vidi se još i danas jarak dubok do 20 cm. kojega su urezali točkovi, vozeći ovuda izkopani materijal u Kraljevicu. Iz Kraljevice šiljali su knezovi rudaču u Mletke. Pošto su kmetovi morali propisno svoje vozove rudačom natovariti, nastojali su, da si veliki teret olakšaju i zato bi uvjek sbacili nešto rude u jamu, koja se vidi i sada na rudarskoj cesti kod Levurdice u Glavini«.

Cesta iz »Ruda« vodila je vrhom Velika Pliš, iza Telčara na Pogled i sa Ostrovice u Kraljevicu. Trag ovoj cesti i danas se vidi u šumi kao put koju narod zove »stara cestina«. Gospoštija zrinsko-frankopanska u to doba, kad no se u tom zapuštenom rudniku radilo, strogo je bila zabranila svojim po-

dručnim kmetovima ubiti ili prodati a ma ni glavu rogate marve, već su bili dužni, da svu svoju rogatu marvu goje za teglenje. Svi kmetovi bez razlike, išli su po redu pod tlaku da kopaju i voze izkopanu rudaču u kneževska skladišta u Kraljevici. Svu koliku mladu telad morali su kmetovi ostavljati pod prijetnjom velikih kazna do dobe dok objača i poodraste za vožnju. Za to bijaše gospoštija odredila jedan šumski kraj, gdje no se sva ta telad pasla, koji se još i danas zove »Telčar«. Nemogav narod više podnašati tegotne tlake, podmitio je nadstojnika rudokopi, koji je tad izvjestio gospoštiju, da se je zameo trag rudači, i tim se je načinom siromašni narod riešio kopanja i — Ruda.

Mato Šorić.

Književne obznane.

Zemljopis Hrvatske. Podpisani rasposlali su prije nekog vremena »Pristup« i poziv na predplatu za spomenuto djelo.

Podpuno djelo zapremati će 30 svezaka. Ciena će mu biti za izravne preplatnike u Zagrebu s dostavom u kuću 18 kruna, za izravne preplatnike izvan Zagreba s poštom 20 kruna, dočim će djelo poslije stojati 27 kruna.

Svakoga će mjeseca izići po dve svezke, a preplata se prima najmanje na 10 svezaka, pa iznosi za preplatnike u Zagrebu 6 kruna, za izvanjske s poštom 7 kruna 30 filira.

Svaki je preplatnik dužan, da preuzme cijelo djelo. Tko sakupi ili je sakupio 10 preplatnika, dobiva jedan primjerak bez platno.

Djelo će se prodavati i u svim hrvatskim knjižarama, a biti će mu knjižarska cena po svezci 80 filira.

Priobajujemo p. n. preplatnicima, da je prvi svezak u štampi, da će se za koji dan rasposlati i liepo ih molimo, da bi sabirne arke i novce izvoljeli što prije poslati tiskari Antuna Scholza u Zagrebu, (Gajeva ulica).

U Zagrebu, 1. studenoga 1900.

Drag. Hirac. Dr. H. pl. Hranilović.

Hrvatske povjesne gradjevine. Nema sigurno zemlje na svetu, koja bi se mogla ponositi tolikim gradovima, razvalinama i podorima, kao naša hrvatska domovina, ali nema ni zemlje pod suncem, koja se je dostala onog svetog naslova »antemurale christianitatis«; on pripada samo Hrvatskoj, a povijestne gradjevine svjedoče, da je naša domovina taj naslov zavredila i krvlju ga zapečatila. Nema kraja u domovini, gdje se nebi kočio ili mrgdolio koj podor ili razvalina pod kojima su naši djedovi izgibali za »krst častni i slobodu zlatnu«. Na ovim razvalinama ubilježena je žilavost, požrtvovnost, junačtv, slava i sjaj hrvatskoga naroda. Po gorama i planinama, u podgorju i pri-

gorju naše domovine uzdižu se ti odlični spomenici, pa nam pjesma za samu Liku spominaje 64 grada, koji danas leže razvaljeni. Tko bi prošao samo primorjem, toga zaustavljaju gradovi: Grobnik, Trsat, Bakar, Novigrad, Zrinski grad, Hreljin, Drivenik, Grizane, Kotor, Badanj, Bibir, Novi, Nehaj, Vidovac kod Baga, koji nam odavaju i negdašnju moć toga kraja.

Mnogi su gradovi još dobro sačuvani, mnogi razvaljeni, ali je mnoge pokrila i zemlja ili gusta šuma, pa ih tek znamo po imenu, a mnoge je nehajna ruka razvezla, da od njih gradi kuće i druge sgrade.

Bilo je skrajnje vrieme, da nam se ti historički spomenici sačuvaju u slici i opisu, pa će toga radi hrvatski narod biti zahvalan Emiliu Laszowski-u, što se je dao na ogroman posao, da nam sve hrvatske povijestne gradjevine predoči u slici i opisu uz pripomoć stručnjaka D. Hirca i dra. M. Šenoe. Željno smo čekali na prvu svezku ovoga djela, pa je evo pred nama u bogatoj opremi.

U njoj je opisan Trsat, Perušić, Erdut i Koštel, dakle jedan grad iz kršnoga primorja, drugi iz junačke Like, treći iz Podunavja, četvrti iz milovidnoga Zagorja. Trsat ukrasuje sedam slika. Zanimiva je slika, koja nam predočuje grad iz g. 1827. kad bijaše razvaljen i slika iz g. 1837., kad ga je kupio pokojni maršal Lawal Nugent, te ga obnovio, pogotovo je pak zanimiva slika, gdje vidimo znameniti taj grad kakav bijaše g. 1689., ali ga gledamo kakav nam je i danas. U trim slikama gledamo u strategijskom pogledu prevažni Erdut, koji se i sada uzdiže na Erdutskim brdima, zrijuci s te visine na cielu Bačku i Banat.

Hrvatske povjesne gradjevine izlaze u svezicima od kojih 10 čini jednu knjigu, dočim će cijelo djelo zapremiti 3—5 knjiga. Predplata se prima na jednu knjigu (10 svezaka), a iznosi 15 kruna; za 5 svezaka 7 kruna 50 filira, te se

šalje tiskari A. Scholza u Zagrebu (Gajeva ulica, br. 7.) Naša knjiga nema još takova djela, ono će biti prvo i od vanredne vrijednosti po naš narod; ono bijaše našemu narodu veoma nužno, ono će biti djelo od kulturno-historijske i trajne vrijednosti.

Ako razgledamo opremu prve svezke (a tkoće će biti i ostale), ta cijena djelu nije prevelika, pa kad bi i veća bila, uvjek to vriedi ona krv, koju su naši đedovi proliili pod svojim kulama i gradovima. Hrvatski planinari uživaju

često sa hrvatskih povjestnih gradjevina, gledajući krasne i prekrasne krajeve domovine; hrvatski planinari znaju, da bi naše gore bile bez gradova i gradina puste i prazne, pa im toga radi Laszowski-evo djelo vežemo srce, a vežemo o srce svakoga Hrvata, koji ljubi onu zemlju, u kojoj se podižu ti brojni hitorijski spomenici našega mukotrpnoga, ali vitežkoga naroda.

Djelo se dobiva i u pojedinim svezkama, a cijena je svezci 1 kruna i 60 fil.

Raznice.

Svatovi na Triglavu. Prerevno »Slovensko planinsko društvo« sagradio je na Kredarici (2515m.) izpod Triglava planinarsku kuću sa meteorologiskom postajom, dočim je poznati »Triglavski župnik« Jakov Aljaž podignuo o svom trošku crkvicu i izgledni tornič iz kojega se i za nevremena može promatrati veličajna priroda. U spomenutoj kapelici vjenčao je Aljaž nedavno jednoga člana planinarskoga kluba »Planinski Piparji« sa odvažnom jednom planinarkom iz biele Ljubljane.

Nova planinarska željezница na daleku sjeveru. Ova se željezница gradi od prošle godine u sjevernoj Švedskoj. Bit će duga 450 km., a segnuti će od Lulea — Gellivare — Mamlberga do Atlantičkoga Oceana. Iz drugoga mjeseta vodi nova pruga u Homojokk, gdje je postala velika radnička kolonija, kojoj pojedine skupine kuća nose imena »Nansen«, »Fram«, »André« itd. Od Homojokk vodi željezница u Loussovaaru, gdje su ogromni ležaji željezne rude, koju ciene na 218,000,000 tona. Od ovde zalazi željezница u kraj veličanstvene prirode. Mnogobrojni fjälli otežavali su gradnju u velike, te su mjerinci morali da upotrebe sve znanje i svu vještinstvu svoju. Rieke odvodili su prokopima, bregove su i vrhove probušili, podigli električne postaje za vrtanje pećina, a sve se je to postiglo to teže, što one krajeve devet mjeseci pokriva snieg i led. Bližnja postaja zove se Tornehamm te zadivljuje putnike veličanstvenim pogledom na ledenjake Quickjocka i Jukkasjärvi-Fjella. Najsjevernija i glavna postaja biti će u Vassjauri. Svu gradiju i sav živež dovažaju iz Norvežke posebnom željeznicom, koja je duga 1400 m.

Nova će željezница segnuti do 69° sj. š. i biti najsjevernija željezница sveta. Prosjecati će cielu Švedsku duljinom od 2200 km. i u velike promicati planinarstvo ove u planinarskom pogledu glasovite zemlje.

Sir Martin Conway na Andama Bolivije. Drugom smo prilikom upozorili na

glasoviti ulaz toga englezkoga planinara, koji se je vinuo na glavicu Illimania, a htio je da zahvati i glavicu Sorate.

Conway započeo je svoj put u Cordillerama Real, što se uzdižu jezeru Titicaci prama iz-toku, gdje su i Sorata, Cacaaca i Illimani, najviši bregovi u bolivijskim Andama. Pratili su ga evropski vodiči Ma quignaz i Louis Pelli-sier iz Val Tournanche. Na put krenuše 1. rujna god. 1898. iz La Paza, najvećega grada u Boliviji, odkuda podjose prama Illimaniu. Zastranci na daleko, dodjose do Coimbaye (3600 m.), što leži na sjevero-istočnom obronku Illimania. Tu si je priskrbio Conway potrebne nosače i krenuo 5. rujna lagano napred. Tri su puta u jednoj jarugi sustali, nadajući se, da će od ovde segnuti do ledenjaka glavnoga bifa. 8. rujna uzpinjali su se sunovratnim pećinama i zahvatili gornje ledenjake. Ovaj ulaz bijaše tako naporan, da su članovi pratnje sustali, ne htijući dalje, i samo su ih Conwayevi srebrnjaci opet napred potisnuli.

Napokon nije ni to pomoglo, i oni ostave Conwaya i vodiće na cijedilu, koji su sada prtljagu sami nosili. U visini od 5650 m. spremiše si zadnje pristanište.

9. rujna, a u 2 sata u jutro nastupe ulaz. Bijaje tako žestoka zima ($-20^{\circ}\text{C}.$) da je i Guillen, zadnji od pratnje, Conwayu okrenuo ledja. Svladav ogromne zaprijeke, zahvate najvišu točku Il i mania u 11 i pô sati prije podne, koja iznosi 6404 m.

Pogled na Cordillere Real bijaše veličanstven, nu dublje i dalje krajeve, kao i ravnicu oko La Paza zastrla je magla. Na povratak nadje Conway nedaleko briega Pico del Indio komad kopna, koji potiče od jednog Indijanca, koji je prije više godina krenuo ovamo, da odkrije dvorove boga Illimania, ali se nije nikada kući povratio. U 5 i $\frac{1}{2}$ dodje Conway do pristaništa, a drugoga se dana u večer zdrav i živ povrati u Coimbayu.